nima lor către simţimentele omeneşti, soarta unui popor supus nu poate după raţiune să se schimbe tot in mai rău cu cît trece timpul, şi dacă o asemene stare de lucruri fiinţa in Transilvania in nişte vremuri barbare şi crude, a venit timpul ca ea să inceteze, ca triumful raţiunei şi a omeniei să ajungă predomnitor.

VII

TOPONIMIA.

Un argument şi din cele mai hotăritoare pe care protivnicii stăruinţei Romînilor in Dacia cred a'l putea invoca in favoarea tesei lor, ar fi acel al lipsei, in ţările locuite astăzi de Romîni, a unor numiri geografice de obărşie romană sau dacă. Intr'adevăr se intimpină, şi nu fără cuvênt, că dacă Romînii ar fi locuit in Dacia fără intrerumpere, această ţară ar fi trebuit să păstreze urmele unui asemene fapt; căci un popor lasă in totdeauna intipărirea individualităţei sale pe locurile care au dat adăpostire traiului seu. Dacă deci Romînii n'ar fi părăsit cu totul Dacia, la inceputul năvălirei barbare, s'ar regăsi in numirile geografice a le ţărilor astăzi locuite de ei, termini de obărşie romană sau dacă, cea ce nu are loc. Toate ţările care au fost supuse stăpînirei romane au pastrat, pentru a zice ast fel, pecetea romanisărei lor in denumirile geografice. Dacă Dacia face singură excepţie de la o asemene regulă, aceasta s'a intîmplat numai din pricină că este mai singura ţară care a fost cu totul părăsită de Romani. De aceea şi toate numirile geografice ce se află in vechea Dacie sunt de obărşie slavă, maghiară sau germană; terminii latini sau daci au fost cu toţii perduţi, pentru că Dacia nu au păstrat pe nici unul din copii sei, care să'i transmită posterităţei [1]).

---

[1]) *Rösler*, Rom. Stud. p. 129. *Hunfalvy*, din Rumänen und ihre Ansprüche, p. 39.

Intimpinarea ar fi intr'adevĕr gravă, dacă ar fi intemeetă. Noi am avut insă prilejul a desgoli sistemul urmat in espunerea tesei lor de autorii pe care-i combatem, care constă tocmai in a trece sub tăcere imprejurările care ar putea să-i contrazică, a supune textele, ce pot suferi operaţiunea, unor interpretări siluite, a se feri de ori ce apropiere din care ar putea să reiasă adevărul. Ar fi oare aşa de afară din cale ca ei să fi procedat tot ast fel şi in privinţa nomenclaturei ţărei locuite de Romîni, cu atîta mai mult că ei nu o cunoşteau după cît se vede cu deamăruntul, şi că nu aveau de grijă a imprăştie o asemine neştiinţă, care slujia aşa de bine ţinta pe care o urmăreau.

Rösler susţine că „nu există in Transilvania şi in Banat *nici un singur oraş* cu nume de obărşie romînă“ [1]). Această susţinere este cu totul falşă. Numele romane sau dace au fost păstrate la mai multe localităţi pe care avem să le enumerăm.

In Banat la intrarea văiei Temeşului care deschide calea prin munţi cătră lăuntrul ţărei, se găseşte astăzi satul *Tapa* sau *Tapia*. Tocmai aice au existat vechea localitate numită Tapae de Dion şi Iornandes [2]), unde Traian avu prima intîlnire cu armatele lui Decebal inainte de a intra in hotarele Daciei. Este ştiut că Traian in prima lui expediţie pătrunse cătră capitala Daciei prin Banat, şi singura cale deschisă pe aice este valea Temeşului. De la Tapae a trecut prin *Bersobim* şi *Aixin* cătră Sarmizagethusa şi in drumul de astăzi de la Tapia cătră Grădiştea se intălneşte tocmai afluentul Temeşului, *Bărsava*, care fără indoială şi a tras numele de la vechea politice dacă, aşezată tocmai in regiunea pe unde astăzi curge riul cu acelaş nume.

---

1) Rom Stud. p. 130.

2) *Dio Casius* LXVIII, 10. Iornandes 12: „Quae patria (Dacia) in corespectu Moesiae sita trans Danubium, corona montium cingitur duos tantum habens accessus, unum per Bontas alterum per Tapas“.

Lîngă Cluşiu cătră nordul Transilvaniei se află astăzi satul *Pata*, şi tabula lui Peutinger dă ca staţiune a 20-a pe drumul de la Cerna, lăngă Dunărea, la Porolissum, cel de pe urmă oraş la nordul Transilvaniei, numele de *Patavissa* sau Potaisa care nu este altă ceva de cît Patavicus sau vicus *Pata* [1]. Cît despre forma acestor doue nume, ea trebuia să rămînă neschimbată, căci după regulele fonetice a le limbei romîne nu putea primi nici o modificare. Compară: casa=casa, barba=barba, capra=capra.

Satul *Cigmău* pe rîpa dreaptă a Mureşului la nordul Orăştiei, nu este altă ceva de cît *Zeugma* lui Ptolemeu, format după aceaşi lege care produse Cerna din Zerna. Localitatea unde se află astăzi acest sat, corespunde cu aşezarea pe care-i o dă Ptolomeu, de şi acesta pune Zeugma lui ceva mai aproape Tibiscum, de cum se află astăzi Cigmăul. Dar Ptolomeu nu visitase el singur Dacia, scriea după alte lucrări mai vechi; apoi cartografia veche era departe de a fi precisă.

Rucărul de astăzi de lîngă Olt aminteşte *Rucconium* al aceluiaşi geograf, care pune in harta sa acest oraş lîngă Carpaţi şi aproape de un riu.

Oraşul *Deva* nu este de cît rămăşiţă unuia din numeroasele oraşe dace a cărora finală era *dava*, probabil, după forma numelui de astăzi, vechea *Decidava* Tot aşa este cu numile de astăzi *Daca*, *Daia* care amintesc pe poporul de baştină a Daciei.

Vechea staţiune de băi numită de Romani *Ad-mediam* era in tocmai aceaşi ce se regăseşte astăzi sub numele de *Mehadia* (in limbagiul poporan al Romînilor acelor părţi *Medía*). Nenumeroase inscripţiuni dedicate virtuţei bine-făcătoare a apelor sale calde arată că aceste băi erau visitate incă de

[1] *Tabula lui Peutinger*. Comp. *Akner und Müller*, Röm. Inschr. in Dakien No. 708: *Potaissa*.

Romani.[1]) Tabula lui Pentinger pune insă această staţiune imediat după Cerna pe Dunăre, ceea ce corespunde pe deplin cu aşezarea ei actuală, in cît este peste putinţă a nu se admite aice o continuitate a denumirei. Se ridică insă indoeli asupra derivaţiunei numelui romîn din forma romană, pe motivul că *mediam* ar fi trebuit să dee in româneşte forma *mează*, ca şi in *mediam diem*=mează zi, *mediam noctem*= mează noapte. La aceasta intimpinăm că nu se ie in băgare de samă inriurirea pe care metatesa silabei *ad* a putut să o pună in lucrare prin stremutarea din loc a accentului: Ad-mé-diam—Me-ád-diam, de unde prin contragere: Meádia, Mehádia, Medía.

In sfîrşit să amintim doue oraşe ale Valachiei a căror denumire este datorită unor impăraţi romani care probabil le intemeieră. *Caracal* aşa numit după impăratul Caracalla [2]) şi *Turnu Severinului*, după unul din cei doi Severi care domniră in Roma. Partisanii cu ori ce preţ a părăsirei Daciei vroesc să vadă in acest de pe urmă nume o amintire a tribului slav

---

[1]) *Akner und Müller*, l. c. No. 19—42. No. 21: „quod a longa infirmitate virtute aquarum numinis sui revocaverunt filiam" No. 27: „fontibus calidis", No. 31: „ob restitutam valetudinem bonam." Anonymus Ravennatis o numeşte: *Medilas*. Districtul limitrof al Valachiei se numeşte: *Mehedinţi*.

[2]) Lăngă Caracal se află ruinele unei cetăţi pe care poporul din imprejurimi o numeşte *Antina*, nume pe care 'l credem derivat din *Antonina*, in cît ast fel numele impăratului Antoninus Caracalla s'ar fi impărţit asupra oraşului şi a cetăţei zidite de dînsul. Revista ştiinţifică din Iaşi Contimpuranul sub redacţia d-lui *I. Nădejde* (anul 1884, p. 577) combate această derivaţiune pe motivul că *a* urmat de *n* in latineşte s'ar fi prefăcut după o lege fonetică in româneşte in *î* şi că deci Antonina ar fi trebuit să dee astăzi forma Întina, Untina, iar nici odata Antina. Ce se face insă atunci cu *Anton* numele propriu derivat fără indoială de la numele latin *Antonius*? Trebue ştiut anume că chiar in cazurile unde se găsesc regule generale in formele limbistice, aceste nu se aplică la numele proprii, care ne avănd inţĕles, urmează unor regule fonetice particulare.

al Severanilor, care insă n'au locuit nici odată in preajma acelui oraş ci in Dobrogia şi in centrul Balcanilor. Mai este de observat apoi şi genetivul singurit al cuvêntului. In sfîrşit s'a descoperit in acel oraş mai multe inscripţiuni care dovedesc că in acel loc a fost o aşezare romană. Una din aceste inscripţiuni aminteşte chiar pe impăratul Severus. In timpurile din urmă s'a dat tot aice peste un cimitiriu pentru oameni săraci [1]).

In Moldova oraşul *Suceava* aminteşte prea bine pe vechea *Sucidava* pe lîngă aşezarea ei pe carta lui Ptolomeu lîngă Prutul superior, pentru că aceste doue imprejurări să fie datorite intămplărei.

Trebue să mărturisim insă că numele de *oraşe* rămase din perioada romană sunt puţine in Dacia. Dacă privim la Franţia, Spania sau Italiá găsim că numele de oraşe rămase de la Romani sunt in numĕr insemnat şi că fără indoială existà in aceste ţeri o puternică tradiţiune locală, pe cînd in Dacia ea nu este de cît slab representată. Cum să se esplice acest fapt care nu se poate tăgădui?

Noi credem că trebue atribuit caracterului deosebit al năvălirei barbare in apùsul Europei şi in răsăritul acestei părţi a lumei, cu deosebire in Dacia. In partea apusană a imperiului roman au năvălit numai popoarele germane, cel puţin numai aceste intr'un chip mai statornic. Hunii a trecut numai cît pe aice; Avarii şi Ungurii, de şi a prădat une-ori Germania, Franţia şi Italia, nu şi-au ales in aceste ţeri locul sălăşluinţei lor, ci in Panonia, in preajma Daciei. Popoarele germane ele insăşi, inainte de a se aşeza in ţerile apusene, trecuse prin acele de la răsărit, de unde venia năvălirea, şi lovindu-le pe aceste cu toată furia lor, îşi revar-

---

[1]) *Akner und Müller* l. c. No. 17-16: No. 14; *Im. sev.* Nu inţelegem pe ce motiv d-l *Mommsen* declară această inspripţie de apocrifă C. I. L. III, p. 12: „videtur ficta propter nomen oppidi“.

sase tot focul selbătăciei lor asupra acestor părţi şi in primul loc asupra Daciei, şi numai cît după acea, răcoriţi şi induplecaţi cătră civilisaţie, cei mai mulţi creştinisaţi in părţile răsăritului, treceau mai departe cătră Europa apusană.

Pe cînd deci apusul Europei primi in sinul seu popoare ce e drept barbare, dar capabile şi chiar doritoare de a se civiliza, Dacia fu copleşită sau de aceste popoare la prima lor ciocnire sau de altele de neam tiranic, cu neputinţă de a se polei sau civilisa [1]), care nu veniau să se pună sub umbra culturei imperiului roman ci se răpeziau cu o furie ne mai pomenită să sfărîme şi se pustieze tot ce le eşia in cale. Era barbaria in toată puterea cuvêntului, barbaria cea oarbă şi inăscută rasei, nu acea care provine numai cît din lipsa unei culturi. Dînsa nu putea fi schimbată, precum nu poţi imblînzi firea lupului sau acea a tigrului.

Pe cînd in apusul Europei cei mai mai mulţi barbari se furişase in imperiul roman, se rugase să fie primiţi in armatele sale şi numai cît atunci navăliră mai cu violenţă cînd simţiră la spatele lor suflarea inciumată a Hunilor, in Dacia năvălirea avu tot deauna caracterul năpustirei unor imense bande de hoţi, care dădeau foc, dărămau, pustiau, omorau, pare că ar fi vrut să stîngă ori ce suflare pe pămînt. Şi această năvălire nu ţinu ca pentru Europa apusană vr'o doue sute de ani, ci aproape *o mie* in cît, lucru ingrozitor de gîndit, peste *trei-zeci de generaţii de oameni* nu mai putură hălădui in linişte de reul barbarilor, care păreau că curg din un izvor ce nu vroia să mai sece. Hunii, Avarii, Bulgarii, Ungurii, Pacinaţii, Cumanii, Tatarii, afară de alte oarde mai mici, a căror nume s'a confundat cu aceste lalte, eată pomelnicul cel bogat şi inflorit al neamurilor mongolice. Şi fie care din aceste năvăliri nu era de cît reproducerea celei de mai ina-

---

[1]) Dacă Ungurii s'au civilizat până la un punt, aceasta o datoresc amestecului lor cu rase civilisabile: Slavii şi Romînii.

inte, atîta numai cît că in locul celor sătui veniau alții tot mai flămînzi. Nu ne a rămas descrieri contimpurane de cît asupra celei de pe urmă din aceste năvăliri, acea a Tatarilor; dar dacă unde-va se poate aplica zicerea latină „ab uno disce omnes" apoi fără indoială că aice. Portretul Tatarilor lasat de Arhidiaconul Thomas și care samănă de minune cu acel al Hunilor făcut cu atîta măestrie de Marcellinus poate să slujască drept tip pentru toate rasele mongolice care au venit asupra Daciei și descrierea scenelor de cruzime infiorătoare pe care ei le făcură in Dacia drept icoană credincioasă a tuturor celor-lalte năvăliri mongole.

„Infățoșarea Tatarilor e ingrozitoare, cu mădularele scurte și trunchiurile mari, fața lată și pielea albă (?); obrajii lipsiți de peri și nările adînci, ochii mici și indepărtați unul de altul, desprețuesc hrana cu pîne, se nutresc din cărnuri atît proaspete cît și putrede, ear drept băutură amestecă lapte inchegat cu sînge de cal" [1]. Cît despre izbînzile pe care acest cumplit neam de oameni le indeplini in Dacia, eată in ce colori sunt ele descrise de marturi oculari ai evenimentului și care une ori sunt atît de vii in cît lasă a pătrunde chiar frumuseți de stil prin barbara latinitate a veacului de mijloc.

„Cădeau oamenii goniți de Tatari in dreapta și in stînga ca frunzele la vîntul de iarnă; cadavrele nenorociților acopereau drumurile, curgea sîngele in șiroae groase ca niște riuri și mînjiau pămîntul nefericitei patrii" [2]. „Atîta era de deasă aruncarea săgeților in cît mai că acopereau cu umbră pe acei ce luptau, și săgețile ca lăcustele sau omidele lipite unele de altele sburau prin văzduh" [3]. „Era o priveliște in-

---

[1]) *Archidiaconus Thomas*, Historia pontificorum Salonitarum c. XXXVIII in *Schwandtner*, Scriptores, vol. III. Comp. Amm. Marcell. XXXI. 2.

[2]) *Arh. Thomas*, c. XXXVII.

[3]) *Rogerius*, Miserabile Carmen, c. XXVIII in *Schwandtner*, vol. I.

grozitoare de a vedea in timpul nopţei o cătime atît de mare de cadavre omeneşti, care zăceau impräştiete ca lemnele sau ca pietrele; dar această grozăvie deveni o scăpare pentru zilele de mai apoi. Mai mulţi oameni ne indrăsnind să fugă in timpul zilei, se tăvăliau in sîngele celor morţi şi ascunzîndu-se intre cadavre, găseau ast fel cei vii lîngă cei morţi scăpare şi apărare" [1]). „Pe cîmpii şi pe drumuri zăceau corpurile multor morţi, unele cu capetele tăete, altele sfăşiete in bucăţi, multe din ele arse in casele sau bisericele unde căutase adăpostire. Această nenorocire, această pedeapsă şi grozăvie ţinea cale de doue zile şi tot pămîntul era coperit cu sînge. Şi zăceau corpurile pe faţa pămîntului ca turmele la păscut sau precum stau respăndite in cariere fărămăturile de piatră [2])", şi aşa mai departe, file intregi pline de aceste tablouri unul mai infiorător de cît celalt şi care de parte de a exagera spăimĕntătoarea realitate erau in neputinţă a o reproduce.

O asemene năvălire căzind asupra poporaţiunei daco-romane, deprinsă cu liniştea şi apărarea de care se bucura sub oblăduirea romană, trebui să impingă pe oameni la fugă şi anume, cum am arătat'o in mai multe rĕnduri, pe cei bogaţi afară din provincie, pe cei săraci in locurile tari, de care tocmai Dacia era aşa de bogată. Nicăire in apusul Europei nu se vede ca poporaţia să fi fugit inaintea năvălirei. Din protivă moşiile şi oraşele Romanilor se umpleau pre zi ce merge tot mai mult cu poporaţie germană. In Dacia totul fu dărămat, pustiit; nu rămase piatră peste peatră din frumoasele oraşe a le Daciei şi poporaţia lor umplu lumea sau munţii.

In nişte asemine condiţiuni de viaţă create daco-romanilor, ar fi fost o adevărată minune ca să fi rămas in Dacia o terminologie geografică care să fi păstrat până astăzi numele

---

1) *Arh. Thomas*, c. XXXVII.
2) *Rogerius*, c. XXX.

vechilor orașe. Aceste fură prefăcute in cenușă și nu se mai ridicară; căci Romînii nu se puteau cobori *ca popor* din munții unde își adăposteau existența, de vreme ce barbarii roiau necontenit la poalele lor. Paralel cu această peire a orașelor romane, mai găsim dispărută încă și o altă parte, poate mai insemnată chiar a vieței lor, care ar fi trebuit să lovească tot atît de tare pe acei ce se miară de dispariţiunea numelor de orașe, dar pe care, cu toate aceste, n'au bagat'o de loc in samă. Aceasta este viața de stat romană.

Daco-Romanii erau organizați in Dacia in provincie romană, precum erau organizați bună-oară locuitorii in Spania și Gallia. Pe cînd in aceste țeri tradițiunea statului roman, numele dregătorilor, limba oficială și alte elemente ale vieței organisate rămîn neatinse [1]), ele *dispar din Dacia pănă la cea de pe urmă rămășiță.* Nu există la poporul romîn nici un singur așezămînt politic care ar fi fost moștenit de la Romani; totul este la ei nou, totul imbracă forma slavonă sub a căria inriurire s'a inchegat earăși in Dacia viața de stat.

Fiind că această imprejurare are insemnătatea cea mai mare pentru intrebarea pe care o tratăm, v'om căuta să o dovedim prin cîte-va cuvinte:

Lăsănd la o parte noțiunile de stat ce se țineau de centrul imperiului roman, precum acele de *senat, senator, patriciu, censor, consul, impărat,*—din care numai aceasta din urmă s'a pastrat in conștiința poporului, insă in haina mitică a basmului,—se trecem la analisa elementelor politice provinciale și anume la acele ce se constătă a fi existat in provincia Dacia, pentru a vedea rămas-au vre una din ele incă in memoria poporului romîn?

Capul suprem al provinciei Dacia a fost in tot timpul stă-

[1]) D-l *Fustel de Coulanges,* Histoire des institutions de l'ancienne France, I, p. 481, spune: „La famille mérovingienne, devenue maitresse de la Gaule, ne songea pas à détruire les institutions politiques qu'elle y trouva établies. Elle prétendit au contraire,

pînirei romane *legatus Augusti* [1]), şi s'a găsit in inscripţiuni, numele a 38 de aceşti inalţi ocărmuitori, ast fel că numele şi ideia de legatus trebuia să fie intipărită in mintea fie cărui Daco-Roman. Tot atît de insemnaţi eerau şi *procuratores Augusti*, insărcinaţi cu strîngerea contribuţiilor, care erau cîte unul pentru fie care din cele trei Dacii: Apulensis, Porolissensis şi Malvensis. Inscripţiunile ne au păstrat numele a 15 procuratori din care 8 in Porolisum şi 6 Apulum. Aceşti procuratores Augusti aveau şi ei sub dîn-

---

gouverner à la manière romaine et continuer l'empire. Si nous voulons nous faire une idée exacte de ces princes, il faut nous représenter des hommes qui parlent le latin, qui s'habillent à la romaine, qui s'amusent à écrire en latin, qui se plaisent surtout à siéger sur leur prétoire à la façon des empereurs et à y dicter des arrêts: En conservant le titre de rois des Franes ils y ajoutent volontiers les titres tout romains de *prince*, de *patrice* et d'homme *illustre*. Ils prenent les insignes imperieux, la couronne d'or, le trône d'or, le sceptre, la chlamide et la tunique de pourpre. Ils ont une cour qu'ils appellent comme les empereurs le palais sacré. On leur voit une suite de dignitaires et de courtisans qui s'appelent comtes, domestiques, chanceliers, référendaires, camériers. Tous ces noms sont romains; toutes ces dignités sont passées du palais des empereurs dans le palais des rois francs", p. 493: „Les rois mérovingiens, maîtres d'un tel pouvoir n'eurent pas à chercher des moyens nouveaux pour gouverner les hommes; ils usèrent de ceux dont l' empire romain s'était servi. Les empereurs avaient organisé une administration centrale et une administration provinciale; les rois francs gardèrent l'une et l'autre", p. 502: „Le seul impôt romain qui ait disparu est le chrisargyre. Le principal impot direct était, comme du temps de l'empire la contribution foncière. Non seulement elle continua d'être perçue commme au temps des empereurs; mais encore elle fût d'après les mêmes registres de répartition qui avaient été redigés par les fonctionnaires impériaux" etc. Pretutindene continuitatea cea mai deplină intre viaţa romană şi acea a statelor barbare. La Romîni din contra o intrerumpere completă.

[1]) Legatus Augusti pro praetore trium Daciarum, era titlul seu deplin. Vezi asupra şirului şi numelui lor *Goos*, Untersuchungen über die Innerverhaeltnisse der traianischen Dakiens in Arhiv 1874, p. 139 ş. u.

şii mai mulţi alţi procuratori mai mici, insărcinaţi cu strîngerea unor dări speciale, precum : *procurator vigesimae hereditatum* (1135) [1], *procurator a caducis*, averile fără stăpîn, moştenirile vacante (1622) *procurator vigesimae libertatum*, darea pe sclavii liberaţi (1135), *procurator aurariarum*, acel ce strîngea venitul minelor de aur (1312, 1313) şi alţii incă a căror caracter e mai greu de precisat. Aceşti agenţi fiscali, perceptori de dări, fiind necontenit in atingere cu publicul, trebuia ca numele pe cît şi fiinţa lor să fie foarte cunoscute poporaţiei din Dacia.

Ambele aceste dregătorii atît de populare şi de cunoscute au perit din amintirea poporului romîn. Dar dacă dregătoriile generale ale provinciei au dispărut, rămas-au cel puţin acele municipale, acele dregătorii mai apropiate de popor prin indeletnicirile lor? Nici atîta.

Centrul administrativ al municipiului sau coloniei romane era in oraşele Daciei ca şi in acele ale intregului imperiu *ordo decurionum* sau senatul municipal compus din un numĕr de *decuriones*, cum am zice astăzi consiliul comunal al oraşului. Acest consiliu, care delibera şi hotăria asupra afacerilor comune alegea din sinul seu patru barbaţi in municipii şi doi in colonii, *quattuorviri* şi *duumviri* din care unul *primus* era un soiu de primar, ear ceilalţi un fel de ajutoare, ce conduceau ocărmuirea zilnică a daraverilor comunale. Atît decurionii cît şi duumvirii sau quatuorvirii sunt pomeniţi in inscripţiuni de nenumărate ori, in cît se vede că numele lor era dintre acele care veneau mai des pe buzele Daco-Romanilor. Tot aşa de populari erau insă şi *defensores* sau *patroni* atît a le oraşelor cît şi a le colegiilor, nişte protegiuitori şi apărători influenţi ai intereselor acestora, care se intălnesc iarăşi la fie ce pas in monumentele epigrafice. Se mai găsesc in sfîrşit in Dacia şi alţi magistraţi atît comu-

---

[1]) Numerile sunt acele a le inscripţiunilor din C. I. L. III, pars. I

nali cît şi provinciali precum: *curatores viarum* inspectori ai căilor publice, *quaestores* (casieri) *praetores urbani* şi *peregrini*, *tribuni*, *triumviri „aeri argenti flando feriundo“* (1459), *triumviri capitales* (1455), *aediles*, *magistri cannabensium*, *praefecti collegiorum*, *pagi* (Aquensis), şi alţii muţii a căror nume au dispărut până la cel de pe urmă din mintea şi limba poporului romîn.

Mai extra-ordinară poate părea imprejurarea că şi cuvintele privitoare la orîndueala armatei a dispărut din graiul Romînilor. Armata romană se compunea din *legiuni*, *ale* şi *cohorte*. Numai acest de pe urmă termin au ajuns până la noi sub forma de *curte*, inse nu in inţelesul de corp de armată ci numai cît in un altul pe care'l avea şi la Romani, acel de ogradă (*Varo*, de re rustica). Militarii activi purtau numele de *milites gregarii*; cei eşiţi din slujbă acel de *veterani*, cuvênt care in limba latină avea inţelesul special de soldat liberat din armată după implinirea slujbei. Aceasta fiind de 25 de ani, inţelegem că mai toţi cei ce eşiau din armată erau inaintaţi in vrîstă. Acest cuvênt s'a şi păstrat la Romîni in acel de *bătrîn*, care insamnă insă numai cît mare de ani, fără nici o amintire a slujbei militare. S'au păstrat acest cuvînt şi intr'un alt inţeles anume la moşiile răzăşeşti pentru a insemna un cîmp de pămînt neimpărţit la care au dreptul mai mulţi simpartaşi. Aşa se zice că cutare răzăşi fac parte dintr'un *bătrîn*. Aice s'a păstrat amintirea asignaţiunei de pămînt ce se dădea veteranului la eşirea sa din armată, lucru ce s'intîmplâ şi in Dacia de mai multe ori, precum ne o dovedesc mai multe diplome militare date veteranilor din Dacia după eşirea lor din slujbă [1]). Numai atîta insă ne a rămas din complexul no-

[1]) *Akner und Müller*, Röm. Inschr. in Dakien, 865: „Imperator Caesar divi Nervae filius—equitibus et peditibus qui militaverunt in *alis duabus et cohortibus decem* quae appellantur I civium Romanorum, et I Augusta Ituraeorum, etc.—et *sunt in Dacia* sub Decio Terentio Scauriano *quinis et vicenis pluribusve stipendiis*

ţiunei de veteran, din care tocmai inţelesul seu fundamental, elementul militar, a dispărut cu totul.

Pe lîngă capul armatei, care era de obiceiu legatul lui August, mai erau că ofiţeri inferiori: *praefecti*, *tribuni*, *centuriones*, *optiones*. Apoi deosebite grade mai mici, precum: *decuriones*, *frumentarii*, *duplarii*, *cornicularii*, *tesserarii*, *beneficiarii*, *vexilarii* etc. care toţi aceştia au dispărut pănă la unul din memoria poporului romîn. Tot aşa au dispărut şi numele dărilor romane precum *vigesima*, *tributum*, *portorium*.

Ce s'au făcut cu toate aceste noţiuni pe care fie care Daco-Roman trebuia să le aibă in mintea sa, care trebuia să se afle in fie care moment in gura poporului din Dacia? Alt respuns nu poate fi dat la această intrebare de cît că perzîndu-se noţiunile la care se referiau cuvintele aceste, cu timpul au trebuit să dispară şi ele. Se tăese rădăcina lor care le ţinea vii in conştiinţa poporului, şi trebuia deci să se usuce şi să se deslipească ca frunzele de pe un trunchiu mort.

Năvălirea barbarilor asupra Daciei avuse deci de efect de a stînge cu totul viaţa de stat roman, de a stărpi ori ce soiu de aşezăminte organizătoare şi de a arunca pe poporul dacoroman earăşi in starea primitivă in care se fac injghebările societăţilor. Daco-Romanii se duseră in munţi. Acolo reduşi iarăşi in cea mai mare parte la starea de păstori, ei recăzură din inalta şi complicata organisaţiune de stat romană in viaţa patriarchală, in care uitară, impreună cu toate noţiunile ce se refereau la viaţa organizată şi cuvintele ce le insemnau. Aeastă dispariţiune atît de complectă a ideilor pri-

---

emeritis, dimissis honesta missione, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et connubium cum uxoribus, quas tunc habuissent cum est civitas eis data, aut si qui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent dumtaxat singuli singulis." *Idem*, 50: „Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius equitibus et peditibus qui militaverunt in *alis III* quae appellantur etc, et cohortibus X etc,—et *sunt in Dacia* sub Statio Prisco".

vitoare la viaţa statului este cea mai vie dovadă că Romînii au trăit in munţi un lung restîmp din viforoasa perioadă a năvălirii, că deci ei părăsise oraşele din cămpii că aceste s'au daramat şi n'au fost reedificate şi că impreună cu monumentele se ingropară sub ruine şi numirile lor, pe care astăzi trebue să le demormĕntăm precum facem şi cu dărămăturile lor.

Eată deci esplicată pe deplin pricina lipsei de nume de cetăţi din Dacia. Ea nu putea fi inţeleasă fără faptul paralel arătat de noi, dispariţiunea intregei vieţi de stat a poporului roman.

Viaţa orăşănească se desvoltă tot-deauna in paralel cu aceea politică. Cît timp Romînii trăisă in munţi ei fură lipsiţi şi de una şi de alta. Cînd reincepură a injgheba viaţa organisată sub inriurirea Slavonilor, se intemeeră, şi oraşele noue, care in mare parte poartă numiri slavone.

Dar dacă numele de oraşe sunt aşa de puţine, oare nu v'om putea noi intălni alte rămăşiţi de nume date de cei vechi unor elemente geografice naturale precum munţii sau riurile?

Asupra munţilor observăm că Romînii ne-au lăsat in genere foarte puţine ştiinţi. Muntele nu-i interesa pe ei, ba chiar îi respingea, şi de sigur că Sviţera cea astăzi atît de visitată era incunjurată cu mare ingrijire de Romani. Din toţi munţii Daciei nu găsim pomeniţi in autorii vechi de cît numele generic al *Carpaţilor* care există şi astăzi, dar care din causa intinderei lanţului lor pot tot atît de puţin ca şi Dunărea [1]), să aducă o dovadă pentru stăruinţa Romînilor in

---

[1]) *D-l Hasdeu* deduce totuşi din numele romîn al Danubiului, *Dunărea* un argument in favoarea continuităţii Romînilor in Dacia: Samonicus scriitor roman de după Traian spune că in limba tracă Danubius ar insemna *purtător de nori*. Albanejii numesc nourul *re* şi purtător se exprimă in aceaşi limbă prin *dane, dene*; numele romîn *Dunăre*, n'ar fi deci de cît vechiul trac: *Dane-re*. A-

vechea Dacie. Carpaţii se mai numeau insă şi *Caucasus* şi o parte din ei purta numele, inrudit prin formă, de *Cogaeonum* sau *Cauca.* Poate că de la acest de pe urmă nume să se tragă numele de astăzi a piscului *Cocan* din judeţul Muscelul. [1]).

Alt fel stă lucrul cu riurile. Aceste erau cunoscute de cei vechi, care le intîlniau foarte des in drumul lor, ast-fel că au rămas mai multe amintiri despre ele in scrierile lor. Toate aceste nume, fiind de obărşie mai veche de cît Romanii, dovedesc pe de o parte, după cum am arătat'o mai sus, stăruinţa sub stăpînirea romană a naţiunei dace, care le dăduse la inceput. Pe de alta insă ele existînd şi astăzi, incercînd numai cît modificările schimbărilor limbistice operate in decursul veacurilor la poporul ce au locuit pe rîpile lor, trebue numai de cît să admitem o continuitate neintreruptă a acestei poporaţii, căci o schimbare deplină a elementului omenesc care venia in atingere cu aceste riuri, trebuia să aibă drept rezultat neapărat schimbarea a ceea ce aparţine omului in fiinţa unui riu, numele seu. Acest fapt nu poate fi esplicat prin observaţia făcută in treacăt de d-l *Hunfalvy* că „riurile ar avea o viaţă indărătnică şi s'ar transmite uşor de la un popor la altul“ [2]). Aiure d-sa mai adauge apoi că „numele Prutului şi a Siretului erau necunoscute pe timpul Romanilor şi puteau deci cu atîta mai puţin să fie transmise prin

ceastă veche insemnare a Dunării=purtătoare de nori a fost păstrată in zicătoarea poporană: *bată-te Dunărea,* şi la Daci jurămîntul cel mai sacru se făcea cu solemnitatea bĕutului apei din Dunărea, in cît călcătorul jurămîntului era pedepsit prin *baterea Dunării.* Numele *Dunăre* insă nu poate fi de obărşie albaneză, de vreme ce nici odată Albanezii n'au locuit lăngă Dunărea. „Sau nu cum-va se va zice că Romînii plecînd peste Balcani sub Aurelian, vor fi dus cu dînşii numele dacic al Dunărei, pe care nu l'au mai uitat de atunci, ast-fel că tocmai peste 1000 de ani îl vor fi readus indărăt in Dacia!“ (Istoria Critică, p. 293).

[1]) *Hasdeu,* Ist. Crit. p. 282.

[2]) Ansprüche, p. 39.

coloniști romani (care după cum am vězut nici odata nu s'au aflat in asemene regiuni), sau prin stațiuni militare“ [1]). Siretiul și Prutul necunoscute pe timpul Romanilor, cînd sunt pomenite incă de Herodot! Și apoi pentru ce oare numele acestor riuri n'ar fi fost ele transmise posterității prin stațiuni militare, cînd tocmai intreitul val al lui Traian din Basarabia se intindea pe malurile lor?

Trebue apoi luat aminte că nu numai cursurile de apă de oare care insemnătate au păstrat vechiul lor nume; dar chiar cîte-va din cele cu totul mici, atît in volum cît și in lungime, niște părăe a căror maluri erau locuite de la izvor pănă la gura lor de aceași poporație, și a căror nume ar fi trebuit să se schimbe cu atît mai ușor că nu era nevoe de mari prefaceri etnice operate pe malurile lor, pentru a inlocui numirile lor prin altele aparținătoare noilor locuitori. Cum se poate insă ca Maghiarii și Slavii să fi cunoscut vechile numiri ale riurilor Daciei, dacă ele nu le-ar fi fost transmise prin o poporație de baștină, care le păstrase ca o moștenire strămoșască [2])?

Incepănd cu partea răsăriteană a Daciei, Moldova intălnim intăiu riul *Prut* a cărui nume este raportat pentru prima oară de Herodot sub forma grecească Πυρέτος. Forma contractată romînă care se intîlnește astăzi in gura poporului ce locuește pe malurile sale, *Prut*, se află amintită incă de Constantin Porphyrogenitul, 952, care numește acest curs de apă Βροῦτος [3]).

Indată după acest riu curge al doilea mare afluent al Du-

---

[1]) *Ibid*, p. 43.

[2]) *Tomaschek* Zeitschrift für Ö. G. 1872, p. 450: „Selbst dis wenigen Spurem der Nomenclatur lassen sich nur durch ein langes Fortbestehen einer autochtonen Bevölkerung ezklären. Haben sich in Moesien, der cinzigen Heimat der Rumaenen nach Rösler 's Ansicht, deren mehr erhalten? Nein!“.

[3]) *Herodot* IV, 48. *Const. Porphyr.* de adm. imp. Bonn. p. 171.

nării *Siretiul.* Ptolomeu îl numeşte Ἱεράσος; Ammianus, Gerasus si Const. Porphirogenitul îi dă chiar numele ce îl poartă şi astăzi Σέρετος [1]).

Numele unui afluent al Siretiului, *Buzeul,* ne au fost păstrat de cëi vechi sub forma *Museus,* [2]) in care găsim in chip invers schimbarea lui *m* in *b* care se mai intîlneşte şi la numele Tibiscum.

Herodot ne a mai păstrat vechiul nume al Argeşului pe care 'l numeşte Ὀρδήσσος.

Un alt riu al Valachiei a cărui nume se regăseşte in isvoarele vechi este *Oltul.* Forma antică a numelui seu este Ἀλούτα, uşor de redus la acea pe care o posedă astăzi. Per-

---

[1]) *Ptolemeu* III, 8, *Const. Porhyr.* ibid. *Am. Marc.* XVII, 13. Herodot pomeneşte şi el fără indoială Siretiul sub numele de Τιαραντὸς; totuşi relaţia stabilită de el intre acest riu, Prutul, şi alte cursuri de apă aduc in incurcală arătările sale şi aruncă ast-fel nedumerirea asupra identificărei numelor date de el cu riurile de astăzi. El zice IV, 48: „ὁ μὲν πρώτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν (Πυρέτος) μέγας και πρὸς ἠῶ ῥέων ἀνακαινοῦται τῷ Ἴστρῳ το ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντός πρός ἑσπέρης τε μᾶλλων καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἄραρος τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδήσσος διὰ μέσον τούτων ῥέοντες ἐκβάλλουσιν ἐς τὸν Ἴστρον.“ Dacă se inţeleg cuvintele διὰ μέσον τούτων ῥέοντες, curgînd printre dînsele, atunci Τιαραντός nu poate fi Siretiul, căci intre acest riu şi Prutul nu se varsă nici un alt curs de apă in Dunăre. Dacă insă se admite interpretarea d-lui *Hasdeu* (Ist. Crit. p. 183) care traduce această frasă prin his mediantibus=prin mijlocirea acestora, atunci ne poate părea destul de extraordinar ca Herodot fi cunoscut numele unor riuri mici, afluenţi ai Siretiului şi Prutului. Noi credem că Herodot era reu informat sau n'au pătruns bine raporturile ce i se făceau asupra idrografiei Sciţiei. Mai sigur in ele sunt *numirile.* Cît despre aşezarea geografică şi indreptarea riurilor se inţelege uşor cum el a putut să se inşele. Eată pentru ce noi credem că cu toate că arătările lui Herodot nu corespund de loc cu curgerea riurilor de astăzi, Τιαραντὺς este Siretiul şi Ὀρδήσσος Argeşul.

[2]) Acta S. Sabae Gothi citat de *Tomaschek,* Zeit. für Ö. G. 1872, p. 150.

derea insă a vocalii ου intre λ şi τ se efectuase incă de pe timpul Romanilor, de oare ce o inscripţiune dă acestui riu numele de *Alt*-inus [1]).

Jiul reproduce astăzi numai cît intăia silabă din numele seu cel vechiu: *Gil-pit* după cum ne a fost păstrat acesta de Geograful Ravenat şi Iornandes [2]).

Motrul, îşi trage numele seu de la vechiul oraş dac *Amutria*, care era probabil şi numele acelui riu. Oraşul dispărînd, a rămas numai riul cu numele seu cel vechiu. Staţiunea *Amutria* esto aratată pe tab. Peut. ca a doua după Drobetis (Turnu Severinului) şi riul Motru de astăzi curge nu departe de acest oraş spre nord-ost.

In sfîrşit dintre riurile Valachiei mai cităm pe *Lotrul*, riuleţ ce se varsă in dreapta Oltului, lîngă pasul Turnului roş, şi care'şi trage fără nici o indoială numele seu de la oraşul dac *Arutela*, care se află trecut pe Tab. Peut. ca a 9-a staţiune pe calea romană ce ducea de la Drobetis (Turnu-Severinului) prin pasul Turnului roş cătră Apulum (Karlsburg) şi distanţa destul de insemnată intre Motru (Amutria), a 2-a staţiune pe această cale, şi Lotrul (Arutela) lasă pe deplin loc pentru 7 staţiuni intermediare, mai ales dacă luăm in privire ca numerul total al staţiunilor intre Drobetis şi Apulum erau 15.

---

[1]) *Ptolomeu* III, 8. *Akner und Müller*, Römische Inscriften in Dakien, Anhang No. 28: quam Drusus pater alpibus bello patefactis derivavit, munit ab *Altino* usque ad flumen Danuvium. O altă inscripţiune aduce numele de *Alutum*. *Ibid* No. 17: ad Alutum flumen secus mont. Caucasus". (Carpaţii).

[2]) *Iornandes* XXII. *Geogr. Raven.* IV, 14. D-l *Hasdeu* Ist. Critică I. p. 283 combate apropierea aceasta pe temeiul că Iornandes ar inţelege sub *Gilpit* un riu al Transilvaniei. D-sa dovedeşte prin deducţiuni filologice că rădăcina acestui nume este *Sil*=riu, prototip tracic. D-sa apropie de acest nume doue alte riuri ale Olteniei *Jaleşul*=*Sal*=riu şi *Gilortul*=*Sil-ort* in care Ort=brav in limbile arice (Ortoman). Conclusiunea d-sale este identică cu a noastră că Jiul este un nume vechiu.

Transilvania care alcătuia centrul provinciei romane, păstrează şi ea un numĕr din numirile vechi a le riurilor sale. Toate arterele sale principale de apă sunt şi astăzi insemnate cu numiri antice şi cîte-va din cele mici infăţoşează şi ele aceaşi particularitate.

Riul cel mai mare al Transilvaniei şi cel mai mare dintre toate afluentele Danubiului, *Tisa*, purta in vechime un nume ce nu a suferit aproape nici o schimbare: *Tysia*, numit şi *Parthiscus* şi confundat une-ori de cei vechi cu Timeşul: *Tibisia*, *Tibiscus* [1]).

Printre tributarii cei mai insemnaţi ai Tisei găsim incepînd dinspre gurile ei: *Crişul* numit de cei vechi *Grisia* sau Grissia [2]); *Mureşul* numit incă de Herodot Μάρις, de către Strabo *Mariscus*, iar de către Geograful Ravenat *Marisia*; [3]) *Timeşul* a cărui nume la cei vechi, confundat cu acel al Tisei, se infăţoşază in forma sa cea mai obicinuită ca *Tibiscus*. [4]) *Sameşul* confluentul cel mai nordic al Tisei îşi regăseşte numele seu in o inscripţiune care pomeneşte riul *Samus*. [5])

Trei nume afară de aceste aparţin unor cursuri mici de apă: *Bĕrsava* aşa numită de la colonia *Bersovia* [6]); *Ompoiul* care 'şi trage numele de la oraşul *Ampelum* [7]) şi *Cerna*

---

[1]) *Plinius* H. N. IV, 12, 25; *Iornandes*, 5: Tisianus; 34: Tysia; *Am. Marcel.* XVII, 13: Parthiscus; *Geogr. Raven*: Tibisia; *Gruter*, Inscrip. 448, 3: Tibissus.

[2]) *Iornandes*, 22.

[3]) *Herodot*, IV, 48. *Strabo*, VII, 304.

[4]) Ptolomeu, III, 8: Τιβίσκος. Aceste nume toate se regăsesc in *Const. Porphyr.* Bonn. p. 194: „Ποταμὸς πρότος ὁ Τιμήσης, ποταμὸς δεύτερος ὁ Τούτης (?) ποταμὸς τρίτος ὁ Μορήσης, τέταέος ὁ Κρίσος καὶ πάλιν ἕτερος ποταμὸς ἡ Τίτζα."

[5]) *Akner und Müller* l. c. No. 763: „Valerius Valentinus subsignavit *Samum* cum regione trans vallum imperatore domino nostro Marco-Aurelio".

[6]) *Tab. Peut.* C. I. L. III, No. 247.

[7]) C. I. L. III No. 1293, 1308. D-l *Schwicker* in Ausland, 1877, admite numele unguresc de „*Ompoly*" drep cel originar şi apoi de

de la colonia romană *Zerna*, *Tierna* sau *Dierna* [1]). Acest nume nu poate sluji drept dovadă că Dacii ar fi fost Slavi, după cum vroesc Slaviştii; forma lui insă, ca acea a unui cuvînt din familia limbilor arice, apropiindu-se de limbele slave, el a luat cu timpul prin atingerea poporului romîn cu Slavonii, forma inrudită a limbei acestor din urmă.

Pentru a sfîrşi cu numele geografice rămase din perioada romană, mai amintim nişte denumiri care de şi nu sunt conţinute in izvoarele vechi, poartă totuş in sine insăşi dovada antichităţii lor. Aceste nume sunt de origine latină; dar cuvintele latine de la care sunt derivate au dispărut din limba obicinuită a poporului, rămănînd ele alipite numai cît ca nume proprii, fără inţeles, de nişte elemente geografice. Astfel sunt: *Vulcan*, numele pasului celui mai apusan ce conduce din Valachia in Transilvania şi a unui sat ce se află in apropierea acelui pas, care nume pe timpul Romanilor insemna una din zeităţile păgîne. Acuma acest cuvînt nu se mai află in graiul poporan. Dacă îl găsim alipit de nişte elemente geografice, această alipire trebue să dateze din perioada romană, căci nu este cu putinţă ca Romînii să'l fi dat pasului şi satului, in ipoteza unei intoarceri a lor de peste Dunărea, peste o mie de ani, de vreme ce, ne mai avîndu'l in limbă, n'aveau de unde să'l dee. Tot aşa e şi cu *Lapiştea*, numele unui munte pietros ce vine de la lapis, cuvînt ce de asemene au dispărut din limba poporului. Nu mai puţin şi cu numele *muntelui Crestianilor* care conţine cuvîntul creştin in formă mai apropiată de latineşte de cît acel comun, *creştin*, după legea numelor proprii care păstrează

---

aice argumentează in contra derivărei lui din Ampelum. Numele ung. este insă format din originarul romîn, *Ompoiu*, care după toate regulele limbei romîne, derivă din Ampelum. Comp. bellum=resboiu; allium=aiu, usturoiu.

[1]) *Digestae*, De censibus I § 8. *Tab. Peut. Ptolomeu*, III, 8.

mai trainic forma lor primitivă de cît acele ale graiului obicinuit.

Mai amintim in sfîrşit numele şoselei vechi romane care trece din Oltenia prin pasul Turnului roş şi care se numeşte şi astăzi in gura poporului: *Calea Traianului*; [1]) de asemene un şes pe care Ungurii îl numesc *Keresztes*, iar Romînii *Pratul lui Traian*. Aceste denumiri ar rămânea neesplicabile dacă nu am admite stăruinţa poporaţiei daco-romane.

Romînii insă au păstrat nu numai numiri rămase de la cei vechi. Terminologia lor geografică mai infăţoşază incă şi altele pe care le au lăsat in ţara lor popoarele barbare ce au năvălit peste dînsa şi care nu s'ar putea afla la dînşii dacă ei n'ar fi locuit in Dacia pe timpul cînd aceste popoare s'au revărsat peste ea. Aceste nume rămase din noianul năvălirilor, samănă cu acele scoici petrificate ce se regăsesc astăzi in straturile pămîntului şi din care geologii reinviază lumi. Ast-fel Goţii au lăsat numele lor unui munte *Gotul* şi unui riu ce izvoreşte din el: *părĕul Gotului* precum şi unui sat, *Goteşti* [2]). Numele a trebuit să rămînă neschimbat după analogia lui *tot* din *totus*. Numele slav al *Ialomiţei* este amintit ca esistănd in ţerile noastre incă de prin veacul al VII-lea. Ialomiţa este aceaşi ca Ialoviţa=Ialovca şi Theophylact, scriitor bizantin mort la 640, o aminteşte in Valachia sub numele de Ἠλιβακία [3]). In Dobrogia există un mic părău, care poartă astăzi numele de *Peceneaga* [4]) şi Cinna-

---

[1]) *Iung*, Die romanichen Landschaften des röm. Reiches, p. 379 nota 2. *Duruy*, Histoire des Romains IV, p. 256, nota 2. *De la Berge*, Essai sur le règne de Trajan, p. 49.

[2]) *Ignaz Lenk von Trauenfeld*, Siebenbürgens Geographischer Lexicon, Wien 1839, s. v.

[3]) *Theophylact*, Bonn. p. 257. Comp. Theophanus † 817, Bonn I, p. 423. Chronicon budense p. 329, o numeşte Iloncha sau Iloucha.

[4]) Vezi Harta Romăniei publicată de Flemming la Glogau.

mus aminteşte că pe timpul lui existau in Valachia nişte munţi in care se retrăsese Peceneghii şi care se numeau Τέλου ὄρμον astăzi riul şi ţinutul *Teleormanului* [1]). De la Cumani a rămas asemene o mulţime de nume, precum: *Coman*, *Comana*, *Comarna*, *Comarnicul*, *Comăneşti*, etc. Cumanii insă se numeau şi *Uzi* şi au lăsat şi după acest nume al lor urme in munţii Carpaţi, unde găsim părăul *Uzului* şi părăul *Oituzului* [2]).

Nu se poate tăgădui că cele mai multe din oraşele Daciei precum şi o mare parte din sate, a fost intemeete de alte popoare de cît de Romîni şi anume in intăiul loc de Slavoni, in al doile de Maghiari şi de Nemţi. Esplicaţiunea acestui fapt reşede in împrejurarea de mai multe ori insemnată de noi că poporaţia daco-romană, care nu părăsi ţara, cautâ scăpare in munţi, unde găsi adăpostire in protiva intreprinderilor popoarelor nomade.

Eată pentru ce nu ar fi afară din cale de a nu găsi nici o urmă a poporaţiunei romîne in cîmpie, ceea ce nu se intîmplă; căci

---

[1]) *Tomaschek.* Zeitschr. für Ö. G. 1872, p. 149: „Ein Theil der östlichen Karpathen worin sich der Petsc henegische Hospodar Lazar zurükzog hiess Τέλου ὄρμον (Cinammus, Bonn. p. 196) und denselben türkischen Namen *Teleorman* führt der walachische district; die Stadt Iassy errinert au das einstige dasein der Petschenegenhorde *Iasy-huban* zwischen den Sarat und Burat". Cu acest prilej amintim că originea numelui *Iasilor* de la un pretins municipium Dacorum Iassiorum este o iscodire neintemeetă. Inscripţiunea ce a dat naştere acestei credinţi (*Akner und Müller* No. 157) pomeneşte un *praef. M. Dacorum Iassiorum.* Un „praefectus municipii" este ceva neobicinuit; e vorba de *praefectus militum dacorum Iassiorum*, adecă prefectul *militarilor Iasigi din cîmpia Tisei*, care nu au comun cu Iaşii de cît o asemănare a numelui.

[2]) Pentru diversele nume lăsate de Cumani, vezi *Frunzescu*, Dicţionar topografic al Romîniei, Bucureşti 1872 şi pentru Transilvania acel al lui Trauenfeld. Despre *Uzi* vezi *Cedrenus*, Bonn, II, p. 582: „τὸ τῶν Οὐζῶν ἔθνος=γένος δέ καὶ οὗτος Σκηθικὸν καὶ τῶν Πατσινακῶν εὐγενέστερον τε καὶ πολυπληθέστερον."

am descoperit cîte-va rămăşiţi de punturi locuite care au păstrat numirile cele vechi.

Există cu toate aceste un mare numĕr de sate care poartă nume de obărşie romănească, şi la rîndul lor fură prefăcute de Maghiari şi Nemţi pentru a le da după limba lor. Asemene nume dovedesc deci că aceste sate datoresc intemeerea lor Romînilor şi că Maghiarii şi Nemţii sunt aşezaţi in ele la o dată posterioară.

Rösler, după sistemul lui de a aduce numai acele fapte care vin in sprijinul teoriei sale şi de a trece sub tăcere pe acele ce se improtivesc, susţine că „nu ar exista in Transilvania şi Banat nici un singur oraş sau sat de nume romînesc din obîrşie. Ast-fel *Alba Iulia* nu este decît traducerea maghiarului Fejervar sau a germanului Weissenburg, Vasarhely devine pe romăneşte *Osorheiu*; Ujvar, *Uioara* ; Somlyó, *Simleu*; Regen, *Regin*; Hatzag, *Haţeg*; Clausenburg, *Cluşiu*; Enyed, *Aiud*; Schässburg, *Seghişoara* ; Lasló, *Lăsleu*; Holdvilág, *Holdgelag* ; Udvarhely, *Odorheiu*; Kiralyhalma, *Crihultna* ; Földvar, *Feldioara* ; Szeplak, *Siplac*; Hahnenbach, *Hambac*, etc.“ [1]).

Alăturea cu imitarea formată de Romîni după numele ungureşti şi nemţeşti, să punem formaţiuni inverse in care elementul de obărşie romănesc a suferit o potrivire cătră dialectele streine.

Romîn	*Maghiar*	*German*
Cărpiniş	Kerpenyes	—
Daia	Dalya	—
Rece	Recse	Rätsch
Topărcea	Toporcza	Tschapertsch
Galiş	Galyis	Galisch
Săcel (Săticel)	Szecsel	—
Tilişca	Teliska	Telischen
Valea	Valya	Vallendorf

[1]) Rom. Stud. p. 131.

Măndra	Mundra	—
Sărata	Serata	—
Buia	Bolya	Bell
Vladeni	Vledeny	Vladein
Reşinar	Reşinár	Reschinar
Porceşti	Porcsesd	Portscheschti
Cîmp. lui Neagu	Kampolnyak	—
Porumbak	Porumbák	Bornbach
Găunoasa	Kaynosza	—
Vulcan	Volkany	Wolkendorf
Rucăr	Rukur	Ruckendorf
Adrian	Adorian	—
Buzeu	Badsa	Bodsau [1]).
etc.	etc.	etc.

Se cunoaşte uşor că popoarele streine au imitat pe Romîni in formaţiunea acestor nume, de pe faptul că pe cînd unele din ele in limba romînă insamnă ceva, in limbele germane şi maghiare, ele perd cu totul o asemene insuşire. Aşa Reçe, Carpiniş, Săcel (săticel=sat mic), Măndra, Reşinar, Porceşti etc. Altele au evident o formă romănească care sună cu totul streiu in limbele celelalte, precum: Topărcea, Vlădeni, Buia; altele in sfîrşit au o obărşie veche, după cum am vĕzut-o mai sus: Buzeu, Vulcan, Rucăr.

Nu este tot-deauna uşor de a se adeveri care au fost limba originară ce au dat naştere numelui şi care din numiri nu sunt de cît imitaţiuni posterioare. Aşa spre exemplu cum s'ar putea spune care din cele trei numiri ale Pasului Turnului roş este cea originară?

Romîn.	*Maghiar.*	*German.*
Pasul Turnului roş,	Verestorny-Passus,	Rothenturmpass.

In unele cazuri insă putem determina succesiunea denumiri-

[1]) Pentru toate aceste nume şi altele ce vor mai veni in urmă consultă dicţionarul lui *Trauenfeld*, apoi *Bieltz*, Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, Hermannstadt, 1857.

lor, anume atunci cînd imitarea cade in unul din cazurile de mai sus.

Există un exemplu clasic despre modul cum Ungurii au schimbat numirile vechi românești in altele unguresți, pe care acuma invățații lor le susțin cu tot deadinsul că ele ar fi cele mai vechi.

Anume am vĕzut mai sus că numele riușorului *Cerna* este vechiu. Ungurii il numesc acuma *Egrüg* sau *Eger-ugy* in care *Eger* insamnă mesteacăn ear *ugy*=apă, părĕu. Eger-ugy insamnă deci părĕul mesteacănului sau părĕul negru, același ințeles ca și *Cerna*, nume slav adaptat la vechiul *Dierna* și care și el vra se zică *negru*. Este insă inviderat că numele *Cerna* este cel mai vechiu și că numele unguresc nu este de cît un soiu de transcripțiune posterioară [1]).

Eată la ce se reduc asertiunile cele mai categorice ale lui *Rösler*, care cu toate numirile românești, care sar in ochi cu sutele la cea d'intăi privire aruncată pe o hartă, are curajul a susținea că nu s'ar afla in Transilvania și Banat nici o singură localitate cu nume de baștină românesc!

Ce e drept adese ori trebue multă luare aminte pentru a descoperi numirile românești sub haina lor germană sau maghiară, mai ales cînd sunt scrise cu ortografia particulară acestor doue limbi. Ast-fel un ochiu nedeprins ar putea ușor lua drept germane numiri ca aceste: Vladein, Bornbach, Bod-

---

[1]) D-l. *Hunfalvy*, Ansprüche, p. 106 recunoaște acest fapt, dar il esplică in felul d-sale: „Der slavische Name *Cerna* der von der früheren slavischen Bevölkerung herkam, wurde unter den ungrischen Besitzern zu *Eger—ugy* d. h. Erlenbach (Eger=Erle, Ugy=Waser, Bach); denn Erlenbach und Schvartzbach sind häufig identisch. *Nun erscheinen die Walachen, denen das slavische nicht fremd war, mit denen sich die etwaigen slavischen Ueberreste vereinigten, und die alte slavische Benennung wurde erneuert.* Auf diese Weise haben sich die slavischen Flussnamen auch neben den Ugrischen in Siebenbürgen durch die Walachen erhalten.“ Dacă insă Valachii au venit după Unguri, pentru ce ar fi imprumutat ei numele de la Slavi și nu de la Unguri?

sau, Ruckendorf, şi drept maghiare următoarele: Volkany, Kerpenyes, Galys, Szescel.

Terminologia oraşelor şi satelor cu toate aceste nu poate aduce nici o lumină in chestiunea care ne ocupă, afară bine inţeles de numirile de obărşie veche pe care le am raportat mai sus. Toate numele maghiare, germane cît şi cele romăneşti mai noue nu pot dovedi altă-ceva de cît că cutare sau cutare localitate au fost intemeiată de cutare popor şi de a arăta pănă la un punt succesiunea straturilor de poporaţie care au venit să se aşeze unul după altul in acel loc. Nu se poate insă deduce din această imprejurare nici un argument pro sau contra intăităţii aşezărei uneia din cele trei rase principale in ţara insăşi.

Pentru a găsi acest argument in nomenclatura ţerei, un argument tot atît de puternic ca şi acel ce decurge din numirile vechi, trebue să ne urcăm in partea cea inaltă a muntelui, să studiăm numirile pe care îl poartă scheletul ţărei; căci după cum am arătat'o in mai multe rănduri, munţii Carpaţi adăpostiră pe poporul romîn in contra pericolelor năvălirei. Aceşti munţi care apărase adese-ori pe Daci contra atacurilor popoarelor vecine, devenіră incă odată scăparea locuitorilor ţărei aşternute la poalele lor, acuma insă pentru un restimp mult mai lung, in decursul căruia ei cercetară toate infundăturile, se suiră pe toate piscurile, se adăpară impreună cu turmele la toate şivoaele lor. Atunci căpătară Daco-Romanii o cunoştinţă aşa dedeplină a muntelui; atunci dădură ei numiri pănă şi la cele mai mici accidente ale tărămului, asemenea Sviţerilor, care şi ei adăpostise sub zăpezile munţilor, libertatea şi neatîrnarea lor. Un popor nu locueşte nici odată de bună voie, muntele unde viaţa este in tot-deauna mai grea; numai silit vine să 'i ceară ocrotire pentru păstrarea existenţei sale.

Cu toate aceste un scriitor neamţ, citat şi aprobat de *Rös-*

ler, observă despre Romînii care locuesc munţii Biharului (intre Transilvania şi Ungaria): „că s'ar găsi cu greu in munţii Alpi un ţăran care să nu cunoască numirile munţilor, văilor, rîpilor; in Bihar aveam tot deauna de luptat cu neştiinţa călăuzilor, chiar cînd acestia erau păstori care vin in fie-care an la păşunele din aceşti munţi. Această neştiinţă este fără indoială productul nepăsărei pentru propria lor patrie şi arată prin urmare lipsa unui sentiment naţional. Locuitorul Alpilor nu se mai oboseşte a lăuda frumuseţa cîmpeniilor sale; el nu mai incetează in esplicări şi enumerări a tuturor numirilor. Nici o urmă a unei asemenea insuşiri nu se intălneşte in Bihar; nepăsător şi fără interes, cunoscînd de abia piscurile cele mai apropiate, deplin neştiutor de tot ce se află la oare care indepărtare, călăuzul merge pe lîngă tine, ne avĕnd simţ de cît pentru butelcă". Din acest loc a d-lui *Schmidl* deduce *Rösler* argumentul următor: „Oare astfel s'ar arăta Valachul cînd el s'ar simţi ca vechiul cetăţan al acestui pămînt, cînd acesta nu i'ar fi intr'adevĕr o patrie nouă şi incă nu pe deplin cunoscută?" [1]).

Atît călătorul cît şi istoricul uită un fapt foarte firesc, că nici odată omul de munte nu apreţueşte frumuseţa ţărei pe care o are necontenit sub ochii sei, şi că inflacărarea de care par cuprinşi călăuzii sviţerani trebue pusă in socoteala interesului lor profesional, cea ce nu poate avea loc in Bihar, care fiind foarte rar visitat, profesiunea de călăuz este cu totul necunoscută şi prin urmare şi insuşirile acele care o deosebesc. Cît despre observaţia că Romînii n'ar avea simţ de cît pentru butelcă, nu ne miară atîta facerea ei de călĕtor, cît aprobarea ei de istoric.

Să cercetăm mai cu deamăruntul nomenclatura muntelui

---

[1]) *Adolph Schmidl*, Das Bihargebirge in *Rösler* Rom. Stud. p. 142.

in ţerile locuite de Romîni, incepînd cu Transilvania, ţară incunjurată mai din toate părţile cu munţi care ajung mai pretutindene la mari inălţimi şi care inchid intre ei un podiş, el insuş indestul de inalt.

Plecînd de la marginea apusană sudică a ţerei, de la hotarele Banatului găsim muntele cel mai inalt purtănd numele de *Vĕrful Pietrei* [1]) in jurul căruia se adună piscurile următoare de a doua mînă: *Măgura, Muntele mic, Poiana Nedjei, Dealul negru, Scărişoara, Nedja, Dealul galben, Nevoiul, Dealul părăelor.* Riuleţele şi torentele care udă aceste dealuri poartă numirile: *Bistra Morului, Lăpuşnicul, Feneşul, Riul alb, Hidegul.*

Afară de Feneşul (pe ungureşte strălucitor) şi Hidegul (pe ung. rece) toate numele acestei regiuni sunt romăneşti; cîte-va din ele slavone.

Basenul Jiului superior, riu ce isvoreşte din Transilvania, cuprinde următoarele nume de munţi şi cursuri de apă. Piscuri inalte: *Rătezatul, Lancicul, Vărful la boi, Sigleul mare, Straja.* Piscuri mai mici: *Vĕrful Radeş, Vĕrful Sekerilor, Dealul Slavei, Birlogelul, Iaragul, Tulişa, Zanoga, Dealul piscului, Nedja Borescului, Gidomanul, Godianul, Stîna, Frumoasa, Dealul Arcanului, D. Pleşului, D. Piua, D. Muncelul, D. Sărătura.* Ape: *Izvorul la Cute, Valea mare, V. Lazarului, Părăul negru, Zanoga, Părăul Prislopului, V. Bilagului, V. Bradei, Tulişa, Mirliasa, Scoruşa, Braja, Crivadia, Aninoasa.*

Toate numirile acestei regiuni sunt romîne sau slavone, afara poate de *Sigleul.* Numai cît in partea şesului spre nord, se intîlnesc cîte-va părăe cu numiri ungureşti.

Regiunea ce se intinde intre Jiu şi Olt este percursă de puternicul lanţ al *Paringului* a cărui piscuri mai inalte sunt:

[1]) Toate aceste denumiri a fost luate din harta statului major austriac. Compară dicţionarul lui *Trauenfeld* şi Geografia lui *Bieltz.*

Capra, Curşa, Cindrelul, Piatra albă, Voinagul, Reşinăul, Tihăul, Presbea, eară din cele mai joase, toate cu numiri româneşti, insemnăm: *Muncelul, Secul, Păpuşa, Dealul Urdei, Ciobanul, Tatarca, Robul, Serbotele, Frumoasa, Oasa, Ostiagul, Vîrful rece, Tîrnova, Nedelcul, Găncioara, D. Zimbrului, Moldovişul, Plaiul Drăgănesci, Pietrosul, Gorganul.* Dintre riuri earăşi sunt cele mai multe cu numiri romîne, cîte-va slavone, ear maghiare sau germane nu se găseşte nici unul: *Valea Şipotului, V. Sidului, Riul boalei, Stirniasa, Fetiţa, Voevodul, Izvorul Bulului, Iz. Caparinului, Iz. Kozicanului, Iz. Baruşului, Iz. Balindru, Iz. Furnica, Sadul, Sadurelul, Lotrioara, Riul Vadului, Iz. Floarei.*

Această lipsă de nume ungureşti sau germane este cu atîta mai insemnată de cît la poalele Pairingului spre nord se găseşte poporaţiune maghiară şi germană, şi multe din satele şesului poartă numiri streine. Elementele naturale insă sunt numite chiar in apropierea satelor maghiare şi germane, cu numiri româneşti. Ast-fel lîngă oraşul *Mühlbach*, pe ungureşte *Sebeş*, intîlnim dealurile numite *Vlaicu* şi *Vĕrful Pleşei.*

Spre răsărit de Olt pănă in drepturile Braşovului, oraş aşezat in un şes ce intră adînc in munte şi care samănă a despărţi lanţul meridional al Carpaţilor de acel ce s'intinde la răsăritul ţărei, se ridică munţii *Făgăraşului* a cărora piscuri mai inalte se chiamă: *Clăbucetul, Surul, Negoiul, Buteanul, Văcarea, Budislavul, Racoviţanul, Păpuşa, Copăul, Osticul, Boldoviştea, Comarnicul, Masgava, Vĕrful Craiului, Boiţa.* Pentru munţii mai puţin ridicaţi, toţi cu numiri româneşti (cîte-va slavone) cităm: *Grohoţişul, Pleaşa, Măgura, Olanul, Mormĕntul, Calugăra, Zanoga, Gănsanii, Foişoara, Ciocanul, Suza, Pretina, Căpăţina. Cremenea, Boldana, Prislopul, Leota, Săcătura, Grinţa, Pietricica, Crăpătura.* Dintre părăe vom enumera: *Butul, Topologul, Arpaşul, Bărsa fierului, Bîrsa lui Bucur, Bîrsa Groşetului.*

Dintre aceste nume vĕrful Craiului se numeşte pe nem-

ţeşte : *Königstein* ; dar este inviderat că numele german nu este de cît o traducere a celui romînesc, intru cît el este cu totul isolat, pe cînd toate celelalte piscuri sunt numite chiar de Germani cu numele lor romăneşti. De asemene şi cu *Bîrsa* numită pe nemţeşte: *Burzenfluss* şi care poartă in primele documente ale Transilvaniei, numele de Borza, dînd numele seu ţinutului prin care curge terra Borza. Observăm aice că numele acestui riu există şi in munte, incunjurat acolo exclusiv de numiri romîneşti, unde fie care din cele trei ramuri, care intrunite dau naştere *Bîrsei*, poartă pe lîngă numele generic de Bîrsa şi un determinativ curat romănesc. Este deci mai firesc lucru de a admite că numele dat riului de Romîni in munte s'a coborit in vale, unde a fost adoptat de Germanii aşezaţi acolo, de cît că el să fi luat naştere in cîmp din gura Germanilor şi apoi să se fi urcat la munte intre Romîni.

Intre ţara Bîrsei şi riul Buzeu se intîlnesc următoarele piscuri inalte : *Bucecea*, *Crestianul mare*, *Grohotişul*, *Tătarul*, *Ciucaş*. Afară de acest din urmă, care poartă un nume unguresc (=ştiucă), pentru că este aproape de ţinutul Secuilor, toţi ceilalţi sunt romăneşti, cea ce se observă şi la piscurile secundare: *Hobota*, *Poiana creaţă*, *Strunga*, *Obărşia*, *Piatra mare*, *Crucărul*, *Căpăţina porcului*, *Clăbucetul*, *Roşa*, *Kisiga*, *Musiţa*, *Vĕrful Turcului*, *Ruşca*, *Dobromira*, *Boiţa*. Riuleţele principale din aceşti munţi sunt: *Azuga*, *Doftana*, *Valea lui Balan*, *Buzeul*. Numai cît in cîmpii din imprejurimile Braşovului intîlnim părăe cu nume germane, precum: *Weiden*, *Enrich*.

De la rîul Buzeului inainte, Carpaţii, care se intinsese spre răsărit, apucă de odată inspre nord, formînd un arc de cerc aproape de-o deplină regularitate, a căruia convexitate este intoarsă cătră Marea neagră. Oltul care îşi are izvorul mai la nord, scaldă picioarele acestui lanţ şi pe ingusta lui vale, a-

dese ori până adînç in fundul munţilor, locueşte o rasă particulară de Unguri, Secuii. [1]) Această poporaţiune ungurească fiind destul de compactă izbuti a desnaţionaliza ea pe Romîni, lucru ce mai nicăire aiure nu se intămplâ; de aceia se nimereşte adese-ori de a intîlni in scaunele secueşti sate intregi de Romîni care şi-au uitat cu totul limba lor şi vorbesc ungureşte; când inse 'i intrebi ce sunt ei? îţi respund că Vlahi adecă Romîni. Se va inţelege deci uşor cum se face de terminologia muntelui in această parte a Transilvaniei s'a maghiarisat şi ea, şi că un mare număr de piscuri, şi de părăe, care purtau fără indoială in vremile vechi numiri romăneşti, sunt desemnate astăzi cu termini ungureşti. Totuşi chiar in această regiune se găseşte maghiarisată mai cu deosebire partea cea mai apropiată de vale, pe când partea cea mai centrală a pastrat in mare parte incă terminologia romănească

Aşa intre Buzeu şi Oituz găsim pe coastelele ce se prăvălesc înspre Olt piscurile următoare cu numiri ungureşti: *Ianovanyoshavas*, *Büdöskut*, *Iakobhavas* şi multe altele; de asemene şi rîuri care poartă numiri ca: *Zagon*, *Szipkes*, *Martonos* etc. Mai adănc in munte spre graniţa Moldovei găsim numiri de obărşie romînă precum: *Penteleu*, *Muşata*, *Gherghinl*, *Voidreşelul*, *Ruskelul*, *Culmea Cozii*, *Măgura Caşinului*. Căt despre riuri afară de *Buzeu* şi *Olt* a căror nume antic s'a stabilit mai sus, intîlnim pe lîngă multe numiri ungureşti şi următoarele romîne: *Bisca*, *Herţaga*, *Ghiurca*, *Tihuza*, *Lipşa*, *Cosa*, *Caşinul*. Dar se găsesc urme de numiri romăneşti chiar in partea magiarisată a ţerei, cel mai sigur semn că numirile ungureşti s'au suprapus celor romîne şi le-au inlocuit. Ast-fel găsim intre piscurile inalte ale acestei regiuni: *Kovasnaipilis*, maghiarisare evidentă a numelui romîno-slavon de *Vîrful Covasnei.*

---

[1]) Asupra orignei lor, vezi mai sus p. 103.

Cu cît ne urcam către izvoarele Oltului cu atîta se inmulţesc numirile ungureşti şi restrăng mai adănc in munte pe cele romăneşti. Ba in dreptul judeţului Bacăului ele trec chiar şi in munţii Moldovei. Ast-fel intre Oituz şi Trotuş găsim piscurile inalte: *Szollöshegy, Büdöshegy, Nagysandor,* acest de pe urmă numit şi de Romîni după numele unguresc: *Şandrul mare.* Şi aice insă intîlnim numiri romăneşti ascunse in vestminte ungureşti, care arată că aceste sunt mai vechi; ast-fel găsim muntele şi rîul *Tatros,* care nu este altă ceva de căt *Trotuşul* (pe slavoneşte repede) şi *Györgei Szeg,* romănescul *Gherghiul.*

Intre Trotuş şi Bistriţa se găseşte aceiaşi repartiţie a numelor romîne şi ungureşti. Către Transîlvania: *Nagy Hagymas, Fekete Hagymas, Mezöhavas, Hoshavas* (pe romăneşte: *Hoşhăuşul) Ciudomir*; către graniţa Moldovei din protivă *Lăpoşul.* Rîurile care se scurg inspre Olt poartă cele mai multe numiri ungureşti; acele care se cobor in Moldova, nume slave sau romăneşti: *Domuk, Corbul*; *Bicazul* poartă un nume unguresc.

Ţara locuită de fărămătura naţiunei ungureşti, Secuii, se sfîrşeşte lîngă rîul Bistriţa, pe rîpa dreaptă a căreia se găsesc incă munţi care se numesc: *Bükhavas, Koszreshavas Mezövesz, Oros Bük.* Pe malul nordic al rîului incep earăşi a predomni numirile romîne. Pănă la Dorna se găsesc piscurile inalte: *Dealul negru, Izvorul Alimanului, Petrosul, Strănioara* şi printre inălţimele mai mici: *Priporul Condrei, Poeana Stampei, Bucşoara, Dealul Lokureilor, Peatra Dornii, Pietrile roşii, Dealul lat, Glodul, Tihul, Cica, Leorda.* Pe ici colo inse căte un nume format din ungureşte: *Dealul Mogoşului* (ung. *mogoş* inalt). Ca părăe v'om cita; *Tiha, Tihuţa, Sărişorul, Drăgoioasa, Grinţieşul.*

Purcegănd de la Dorna lanţul Carpaţilor ie o indreptare apusană, inchizînd Transilvania din partea Nordului şi intin-

zind ramificările sale in muntosul ţinut mărginaş al Maramureşului. Numele tuturor munţilor, mari şi mici, fără nici o escepţie, sunt de obărşie romînă. Intre piscurile inalte vom cita: *Muncelul*, *Bălăsineasa*, *Ineul*, *Vîrful omului*, *Suhărzelul*, *Gogoşa*, *Ţibleşul*, *Gutinul*. Intre cele mai mici enumerăm: *Dealul Brezii*, *Vîrful Lazului*, *Măgura Cataramei*; *V. lui Dan*, *Poeana bătrînă*, *Obîrşia Rebrii*, *Brusturul*, *Ciarcănul*, *Prislopul*, *Plescuţa*, *Borşa*, *V. roş*, *Incuţa*, *Cărlibaba* *Rodna*, *Rabla*, *Bîrla*, *Scoriţa*, *Secul*. Dintre părăie vom aminti: *Strimba*, *Şuţa*, *Rebra*, *Ilva*, *Teşna*, *Kerzul* *Runcul*, *Mara*, *Slatina*, *Blasa*. Căteva părăie care se cobor in vale poartă nume ungureşti: *Szaszar*, *Kapolnac*.

Din partea apusană Transilvania infăţoşază de asemene nişte lanţuri de munţi destul de ridicaţi, cu toate că nu sunt aşa de nestrăbătuţi ca acei care o inchid dinspre cele-l-alte puncte cardinale. Lanţul principal dintre Criş şi Mureş numit lanţul *Vlăghiesei* şi a *Biharului*, arată pretutindene nume romăneşti, amestecate ca de obiceiu, cu căteva numiri slavone. Ast-fel insemnăm piscurile: *Osliava*, *Vărvora*, *Muncelul*, *Măgura Priei*, *Căciulata*, *Meseşul*, *Calota*, *Răticelul*, *Bogdanul*, *Chelcelul*, *Baratcul*, *Gorgoşata*, *Sigăul*, *Cărbunarul*, *Corabia*, *Piatra lui Arad*, *Rotunda*, *Găina*, *Dealul ştiubeiului*, *Dial. ciocului*, *Vulcanul*, *Bălămireasa*, *Negrileasa*, *Dîmbul*, *Detunata* şi altele nenumărate. Căt despre cursurile de apă ne vom mărgini a cita următoarele: *Iada*, *Calota*, *Bisca*, *Sameşul* (vechiul Samus) *Sicul*, *Micul*.

Părăsind Transilvania şi pătrunzind in Ungaria proprie, găsim că munţii acestei ţeri ce se află in dreapta Tisei inferioare, in Banat, poartă cu toţii numiri romăneşti. Ast-fel intîlnim in această regiune piscurile următoare: *Culmea Ferii*, *Cul. Bobului*, *Cracul roş*, *Peatra Nedei*, *Gesna*, *Cuca*, *Semenicul*, *Vîrful Socului*, *V. Brunişorului*, *V. Nemanului*, *Cucuioara*, *Coprivul*, *Ciclovaciul*, *Galşul*, *Omesnicul*, *Tilva Fra-*

sinului, Moşul, Pregeta, Sviniacea, Iuvernata, Belcoveţul, Bregletele, Moldovica, Balonul, Teul inalt, Domanul, Habitul, Plestra, Pleava, Cununa, Solonul, Ponorul, Stupariul, Doclina, Glava. Numai căteva dealuri mai mici de pe poalele lanţului, poartă nume ungureşti. Tot aşa cu riurile.

In Maramureş găsim lanţurile *Lăstagului*, a *Călimanului*, a *Viforlatului*, a *Rodnei*, cu piscurile: *Ţibleşul, Heniul, Mamaiul, Ineul, Biscaia, Călimanul, Ouşorul, Iza, Suhărzelul, Galiţii, Vĕrfureasa, Rebra, Cărlibaba, Viräul, Saiul, Ciribucul.* Dintre riuri v'om cita: *Iza, Apa, Cisla, Trişca, Şiopărca, Lapişţea, Tărăţcăuţul, Agul mare, Vizăul.* Acest de pe urmă păreu nu'şi trage numele de la unguresculul *viz*=apă ci de la Slavonul *vizä*, un soiu de peşte.

V'om cerceta şi Carpaţii moldoveneşti, nu in privirea numelor ungureşti, care lipsesc aproape cu totul, dar pentru a demonstra că proporţiunea de numiri slavone este departe de a fi aşa de puternică după cum se admite de obiceiu. Eată numele piscurilor de căpitenie: *Clăbucul, Runcul, Nemira* (u), *Obrăjescul* (s), *Lapoşul Micruşul, Şolintoroiul, Dermoxa, Aldamaşul* (u), *Ghimeşul*, (u), *Toroglejul, Ţibleşul, Păltinişul, Drăgoina* (s), *Călimanul. Buccinişul, Rarul, Ciumerna, Clătita* (s), *Bunăul, Lăcăuţul, Butucii* (s), *Gorul* (s), *Hărtanul, Rarĕul, Tarniţele* (s), *Grebenii* (s), *Clifele, Cărăboiul, Bărnarul* (s), *Găboaia, Verdele, Grinţieşul, Budacul, Creştişorul, Dobreanul* (s), *Măgura* (s), *Strimba, Tisarul, Geamalăul, Ciahlăul, Cărpinişul, Stănişoara* (s). Să amintim şi cele mai insemnate din nenumăratele părăe care se coboară pe coastele lor: *Lipşa, Cernica* (s), *Păscariul, Slănicul* (s), *Cacĭcăeşul* (u), *Nemira* (u), *Bărzăuţii, Ciobanaşul, Cărunta, Sulţa, Aghipioasa, Cioghieşul, Tîrhoaşul* (u), *Bolohănuşul, Anţa* (s), *Ticoşul* (u), *Pisirigul, Frăntura, Cencera, Pănticul, Voina* (s), *Şuşiţa, Tişiţa* (s), *Suha* (s), *Frumosul, Dreptul, Largul, Galul, Haita, Scafa, Serisciorul, Valea arsă, Pă-*

răul Lupului, *Neagra*, *Parăul alb*, *Crucea*, *Lazul-Buhalnița*, *Răpciunii*.

Studiul acestor numiri ne va da, după cum am observat'o, un nou şi puternic argument in favoarea tesei noastre. In ănteiul loc observăm că numele munților precum şi acel al lanțurilor lor este mai pretutindene de obărşie romănească. Nu se intîlnesc nume ungureşti de cît numai in ținuturile locuite de Secui, unde terminologia romînă a dispărut din pricina stîngerei poporului insuş. Proporția de nume slavone este mai mare la riuri de cît la munți, căci cele mai multe din aceste ape coborîndu-se in cîmpie, ele au putut primi numirile lor de la poporațiunile care locuiau pe coastele munților. Multe numiri de munți sau riuri nu se pot reduce la nici o limbă cunoscută, precum: *Runcul*, *Hărtanul*, *Lăcociul*, *Budacul*, *Bucecea*, *Găboaia*, *Voinagul*, *Cindrelul*, *Iaragul*, *Godianul*, *Balindrul*, *Sidul*, *Bîrsa* etc. Să nu fie oare aceste nişte rămăşiți lasate de poporul Dacilor, vechii locuitori ai țerilor romăneşti? Este insă afară de indoială că aceste numiri ne aparținînd nici idiomului slav nici celui unguresc, ele trebue numai de cît să fie a le Romînilor, singurul popor ce se intălneşte locuind aceste regiuni alăturea cu celelalte.

Dacă acuma apropiem această observațiune de o alta, făcută mai sus, că riurile principale a le Daciei au păstrat numirile lor cele vechi, date lor incă de Daci, v'om ajunge la conclusia, că elementele principale a ori cărei regiuni geografice, munții şi riurile sale, poartă nume ce se țin prin obărşia lor de poporul romănesc. Osatura țărei este romănească; arteriile sale sunt denumite cu numiri romăneşti şi cu toate aceste poporul care au dat aceste nume elementelor primitive ale pămîntului, să fie mai nou in țară de cît

acele ce au intipărit (şi aceasta numai in parte) individualitatea lor, văilor şi cîmpului?!

Pentru a esplica această anomalie ar trebui admis că Romînii venind in Dacia, nu găsiră cîmpia potrivită pentru trebuinţele lor şi urcară muntele unde 'şi aşazară locuinţa lor obicinuită, şi chiar s'ar putea găsi şi un temeiu pentru o asemene presupunere in imprejurarea că Romînii ar fi fost, atunci cînd veniră de peste Dunăre, un popor de păstori. Dar mai intăiu păstorii nu stau pe munte de cît in timpul verei; ei îl părăsesc earna, cînd ar deveni primejdios pentru turmele lor. Chiar astăzi se vĕd păstorii transilvaneni căutînd o adăpostire contra greutăţilor ernei din Carpaţi, in cîmpiile de dincolo de Dunăre. Muntele nu poate fi o aşezare statornică pentru păstori de cît atunci cînd nu pot face alt-fel. Apoi noi găsim pe Romîni apărînd in cîmpie tocmai la inceputul veacului al XIII-le, pe timpul chiar cînd ei trebuia să fi venit in Dacia de peste Dunărea, şi numĕrul lor creşte necontenit până ce ei ajung a alcătui state. Cum insă să se esplice această arătare a Romînilor in cîmpie, dacă in acelaşi timp trebue ca ei să fi implut muntele cu poporul lor?

Cînd un popor ocupă o ţară, el incepe prin a da nume elementelor naturei incunjurătoare; munţii, riurile, pădurile văile şi alte formaţiuni a le pămîntului sunt primile lucruri pe care le individualizază. Ast-fel se orientează el in ţara lui dacă este autochton, sau in cea streină dacă este imigrat. Viaţa vagabondă nu incetează de odată pentru a se schimba in o viaţă aşezată. Poporul deci ie posesiune de ţara lui mai intăiu intr'un chip generic, inainte de a o ocupa cu deamăruntul, de a o impărţi in părticele, de a stabili in ea proprietatea individuală, care este de obiceiu contimpurană cu intemeerea oraşelor şi a satelor. Ast-fel pentru esemplu găsim pe Unguri incă lung timp după ocuparea Panoniei, ducînd o viaţă prădătoare şi nestatornică. In tot

timpul cît ţine viaţa nomadă locuinţa poporului este carul şi cortul mişcător. Nu pot să se rîdice oraşe şi sate şi deci nici numiri particulare pentru nişte asemenea. Ţara cu toate aceste este percursă in toate sensurile; fie care element, mai intăi cele principale, mai tîrziu şi cele de a doua mînă, primesc numiri deosebite. Ast-fel poporul pune stăpînire intelectuală pe ţara sa, prin botezul pe care 'l dă tuturor elementelor sale fireşti. Cum şi ar putea cine-va măcar inchipui că Ungurii şi cu Nemţii aşezîndu-se in o ţară cu totul pustie, să nu fi dat ei numele inalţilor sei munţi care le inchideau orizonul, riurilor sale celor mari cu cursul lung şi cotit, şi să aştepte se vină Romînii care să îi inveţe pe dînşii cum să le numească? Ar fi deci după firea lucrurilor că, dacă Ungurii şi Nemţii ar fi fost cei d'intăi locuitori ai Daciei, să se găsască măcar numele celor mai insemnaţi munţi şi celor mai mari ape de obîrşie ungurească sau germană Le găsim din protivă romăneşti sau dace. Ce trebue oare dedus din o asemene imprejurare dacă nu conclusiunea că atunci cînd năvălitorii ocupară Dacia, ei nu mai aveau nevoe să numească munţii şi riurile, căci aceste nume existau acum in gura poporului care stătuse inaintea lor pe acest colţ de pămînt, şi pe care nume ei nu făcură decît să le reproducă. Poporaţiunea cea nouă care se aşăzâ in cîmpie dădu numiri noue creaţiunilor sale, oraşelor şi satelor pe care le ridicâ din toate părţile. Dar Romînii coborîndu-se şi ei din munţii lor, parte se aşezară in localităţile intemeete de străini, parte ridicară ei singuri asemene aşezări. Fie-care popor dădea cuibului intemeiat de dînsul, un nume luat din limba sa şi acest nume era apoi schimbat, adese-ori schimosit de popoarele ce se aşezau in urmă in el. Ast-fel luă naştere acea terminologie trilimbică a ţerilor romîne de sub domnia ungurească care astăzi in multe cazuri este nedescurcabilă.

Noii veniţi se aşezau insă de obiceiu in cămpii, pe cînd

muntele rămînea reservat cu deosebire Romînilor, care 'l locuiesc chiar şi astăzi. Acesta trebuia deci să păstreze mai multe urme a poporului pe care 'l adăpostea; de aceea intălnim in munte aşa de multe nume româneşti. In deobşte se poate observa o regulă destul de statornică in impărţirea numirilor geografice; anume munţii cei inalţi şi riurile cele mari poartă mai toate nume româneşti; piscurile secundare precum şi apele de a doua mînă, sunt de asemene in mare parte româneşti. Munţii şi apele nu poartă numiri ungureşti de cît in apropierea cîmpului, sau, din cause particulare, in ţinuturile locuite de Secui. Oraşele poartă in cea mai mare parte nume streine; satele sunt aproape pe jumătate cu nume româneşti, pe jumătate cu nume streine. Cât despre numele slavone, ele sunt amestecate mai de aproape cu acele româneşti. Câte-va piscuri inalte, multe mai mici şi numeroase riuri de a doua mână poartă numiri slavone.

Această legătură mai intimă intre numele româneşti şi acele slavone s'ar esplica in chipul cel mai firesc admiţând că vechiul popor al Sarmaţilor care locuia Dacia şi era de obârşie slavonă, se retrăsese in munţi inaintea cucerirei romane, unde 'l urmă in curând poporaţia romană insăşi, in timpul năvălirilor. Ast-fel elementul slavon s'ar fi contopit in sinul naţionalităţei noastre chiar de la prima sa inchegare ca popor şi venirea Slavonilor in veacul al V-le, ar fi dat numai cît noue puteri unei inriuriri care se afla chiar la rădăcina naţionalităţei noastre. [1])

---

[1]) Că Sarmaţii ocupau munţii Transilvaniei, vezi: *Ammianus Marcelinus XXXI*, 4 :„ Atanaricus paria pertimescens abscessit ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inacessum et montium cum suis omnibus declinavit, *Sarmatis inde extrusis*“. Mai mulţi autori vechi pomenesc pe Sarmaţi intre cei dintăi năvălitori in Dacia. *Spartian*, Hadrian 5. „Sarmatae bellum inferebant“. *Dio Cassius*, *LXXII*, 15, numeşte pe Commod „Sarmaticul“. *Herodian*, *VII 2* dă acelaş titlu lui Maximian.

O de pe urmă observaţie la care ne impinge studiul nomenclaturei. Slavii care au dat un adaos aşa de insemnat de numiri ţărilor locuite de Romăni, au dispărut cu totul, fiind absorbiţi mai cu samă de elementul romănesc şi introducănd in poporul lor acea puternică dosă de elementul slavon care'i dă caracterul sĕu deosebit de fraţii sei din apusul Europei. Acest fapt se dovedeşte cu deosebire prin imprejurarea cu totul insemnată că *pretutindenea numirile date de Slavoni tuturor elementelor geografice, omeneşti pe căt şi naturale, s'au păstrat in tot-deauna in gura poporului romîn*, pe cînd Maghiarii şi Nemţii intrebuinţază numiri deosebite pentru aceleaşi elemente. Ast-fel găsim că Romînii au pastrat numirile următoare slavone, alăturea cu acele date de Maghiari sau Germani :

Romîn (Slavon)	*Maghiar*	*German*
Belgrad	Karoli Fejervar	Karlsburg
Ocna	Vizakna	Salzburg
Bran	Törczvar	Törzburg
Cetatea de Baltă	Küküllörvar	Kokelburg
Săbeniţa	Görgeny-Soakna	Salzhau
Gerla	Szamos Ujvar	Armenierstadt
Orăştia	Szaszvaros	Broos
Pleşa	Uvecsür	—
Grădiştea	Varhely	—

Pentru un mare număr de nume, sate, ape şi munţi, care au numai numiri slavone, aceste au fost păstrate chiar şi in limbele cele-l-alte *in forma in care le-a dat'o Romînii* şi in această formă le au imprumutat cele-l-alte popoare a le Transilvaniei.

Numai căt nevoile ortografiei pot să deie acestor numiri in limbele străine ce le-au imprumutat un caracter oare cum străin. Aşa spre esemplu Germanii au făcut din *Vlădeni* nume care vin de la numele propriu slavon *Vlad* sau *Vladislav*, *Vladein*; Ungurii au schimbat numele slavon al mun-

telui *Vîrful Covasnei* in *Kovasnaispilis*, acel al riului *Trotuş* in *Tatros.* Tot aşa au prefăcut aceste popoare numele vechi *Vulcan* in *Volkany* şi *Wolkendorf*, *Buzeu* in *Bodza* şi *Bodsau*, *Ompoiu* in *Ompoly* etc.

Slavii au fost fără indoială mai vechi locuitori ai Daciei de cît Ungurii sau Nemţii. Găsind astăzi numele lăsate de ei in gura Romînilor şi nu in acea a Maghiarilor sau Nemţilor, este inviderat că poporul slav, care au dispărut, a fost in atingere in primul loc cu Romînii, pentru a transmite acestora asemene denumiri, de unde urmează insă neapărat că şi Romînii au trebuit să fie in această ţară inaintea popoarelor imigrate. Romînii deci constatîndu-se a fi fost contimpurani cu Slavonii in Dacia, nu se mai găseşte nici un motiv pentru a-i aduce de aiure in această ţară. Prin urmare ei sunt locuitori de baştină şi nu imigraţi.

Videm deci cum studiul nomenclaturei confirmă intr'un chip neindoelnic adevărul tesei noastre.

VIII

LIMBA.

Nu avem scopul de a trăta ex professo chestiunea limbei romăneşti in raporturile sale cu teoria Röslleriană, subiect care ar cere nişte desvoltări prea amărunte. Ne va fi de ajuns insă, pentru a completa şi in această privire cadrul studiilor noastre, de a cerceta numai cît, intr'un chip general deosebitele intimpinări pe care protivnicii continuităţii Romînilor in Dacia le trag din limba vorbită astăzi de acest popor, lăsînd studiul amărunţit al părţii filologice limbiştilor de profesiune.

Argumentele deduse din limba Romînilor improtiva stăruinţei lor in Dacia traiană, sunt de doue feliuri: mai intăi se invoacă identitatea limbei Daco-Romînilor cu acea a Romînilor din Macedonia, identitate care nu s'ar putea esplica